

Geyik Yıldırım, S. ve Teker, S. (2025). Erken evliliklerde toplumsal cinsiyet rollerinin aktarımı: Kağızman örneği. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 6 (1), 15-34.
doi 10.61861/spshcd.1703202

ARAŞTIRMA | RESEARCH

Başvuru: 20/05/2025

Kabul: 29/06/2025

ERKEN EVLİLİKLERDE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN AKTARIMI: KAĞIZMAN ÖRNEĞİ

Transmission of Gender Roles in Early Marriages: Example of Kağızman

Selda GEYİK YILDIRIM¹

Sedriye TEKER²

¹ Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, Kağızman Meslek Yüksekokulu, Terapi ve Rehabilitasyon Bölümü,

✉ seldagykyldrm@gmail.com 0000-0002-4277-6048

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı,

✉ tekersedriye@gmail.com 0009-0003-8765-1550

ÖZ

Bu çalışma erken evlilik deneyimi yaşayan kadınların toplumsal cinsiyet rollerinin aktarımlarını incelemektedir. Çalışmanın amacı erken evlilik deneyimi olan kadınların toplumsal cinsiyete ilişkin edindikleri düşünce ve pratiklerin yeni kuşaklarda nasıl karşılık bulunduğunu ve erken evliliklerin döngüsel mi dönüşümsel mi olduğunu tespit etmektir. Türkiye’de erken evliliklerin oranı geçmiş dönemlere kıyasla düşmüş olsa da günümüzde karşılaşılan sosyal sorunlardan biri olmaya devam etmektedir. Türkiye’de erken evliliklerin görüldüğü iller arasında yer alan Kars’ta erken evliliklerin gerçekleştiği ilçelerden biri de Kağızman’dır. Bu çalışmada Kağızman’da yaşayan ve erken evlilik deneyimi olan kadınlar özelinde derinlemesine görüşmeler aracılığıyla kadınların toplumsal cinsiyet rollerinin aktarımlarına ilişkin veriler elde edilmiş, verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz yaklaşımı kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen verilere göre erken evlilik deneyimi olan kadınların toplumsal cinsiyet rollerinin aktarımları hem geleneksel hem de modern özelliklere sahiptir. Bununla birlikte erken evlilikler dönüşümsel bir sürece evrilmiştir ancak döngüsellik niteliğini de kaybetmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Erken evlilik, toplumsal cinsiyet, cinsiyet rolleri aktarımı, kadın deneyimleri

ABSTRACT

This study examines the transmission of gender roles among women who have experienced early marriage. The aim of the study is to determine how the gender attitudes and practices acquired by women who have experienced early marriage resonate with new generations, and whether early marriage is cyclical or transformational. Although the rate of early marriage in Turkey has decreased compared to the past, it is still one of the social problems faced today. Kağızman is a district in Kars, one of the provinces in Turkey, where early marriages take place. In this study, data on women's gender role transmission were obtained through in-depth interviews

with women living in Kağızman who had experienced early marriage, and a descriptive analytical approach was used to analyse the data. According to the data from the study, the gender role transmission of women who have experienced early marriage has both traditional and modern characteristics. However, while early marriages have evolved into a process of transformation, they have not lost their cyclical character.

Keywords: Early marriage, gender, transmission of gender roles, women's experiences

1. GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet kavramı Amerikalı feministler tarafından cinse dayalı olarak yapılan ayrımların temelinde toplumsal unsurların olduğu iddiası ile ortaya çıkmıştır (Scott, 2010:113). Toplumsal yaşam içerisindeki kadın ve erkeğe toplumsal kurumlarca atfedilen roller, statüler, güç, hak ve sorumluluklar olarak tanımlanan toplumsal cinsiyet, sosyalleşme sürecinde edinilen kadın ve erkeğe yüklenen cinsiyet kimliğine de işaret eder (Ecevit, 2021:9). Sosyalleşme sürecinde mevcut yapının kültürel özellikleri ve normları toplumsal cinsiyeti şekillendirmekte ve toplumsal cinsiyet farklılaşmasını ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet hiyerarşisindeki temellerin sorgulanmasında ilk olarak kültür eksenli çözümlemeye ihtiyaç duyulmaktadır (Erdoğan,2008:76). Kültürel yapının belirleyici özellikleri beraberinde toplumsal cinsiyete yüklenen rolleri, kadın ve erkekten beklenen davranışları da ortaya çıkarmaktadır. Erken evliliklerde kız çocuklarının evlilik oranları, deneyimleri, profilleri, mevcut durumları bunun somut göstergelerinden yalnızca birisidir.

20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 1. Maddesine göre *"çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır."* Bu evrensel kabul uyarınca on sekiz yaşın altında olan evlilikler çocuk evliliği ve erken evlilikler kapsamına girmektedir. 1985 tarihli evlendirme yönetmeliğine göre Türkiye'de bireyler on sekiz yaşını doldurmuşlarsa bireysel tercihleriyle, on yedi yaşını tamamlayanlar aile ya da vasi izniyle, on altı yaşını tamamlayanlar ise hâkimin izniyle evlenebilmektedirler. Ancak on sekiz yaş altı bireyler evrensel kabuller çerçevesinde çocuk olarak nitelendirildikleri için bu yaş altı gruptaki bireylerin evlilikleri tartışmalı bir alan niteliği taşımaktadır. Çünkü erken evlilikler çocuk yaşta yapılan evlilikler olması nedeniyle bireyleri psikolojik ve sosyal boyutta çok yönlü ve olumsuz etkileyen, etkileri bireysel yaşamlarla sınırlı kalmayan bir deneyim olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukların fiziksel ve ruhsal sağlığını, sosyal ve akademik gelişimlerini engelleyen erken evlilikler, bu neticeleriyle her şeyden önce çocukların haklarına yönelik ciddi ihlaller barındırmaktadır.

UNICEF (2018) tarafından hazırlanan çocuk evliliği raporunun verilerine göre günümüzde erken evlilik deneyimi olan yaklaşık 650 milyon kadın yaşamaktadır. Ancak bu oran dünya genelinde azalmaya devam etmiş, son on yılda çocuk yaşta yapılan evliliklerin oranı ise %15 azalmıştır. Erken evliliklerin en yaygın olduğu bölgeler ise Güney Asya ve Sahra Altı Afrika olarak sıralanmaktadır. (UNICEF, 2018:3). UN Women ve TÜİK (2024) tarafından hazırlanan rapora göre Türkiye'de 16-17 yaş aralığında evlenen kız çocuklarının en yüksek olduğu üç il, Ağrı (%2,1), Gaziantep (%2,3) ve Kilis'tir (%3,1). 2011'de 42.700 kız, 1.860 erkek; 2015'te 31.337 kız, 1483 erkek; 2019' da 17.058 kız, 940 erkek; 2024'te ise 9.354 kız, 617 erkek çocuğu 16-17 yaş aralığında evlenmiştir. Bu grup da yer alan

evliliklerin toplam resmi evlenmeler içindeki oranı ise 2002’de %7,3 iken 2024’de %1,6 olmuştur. Bu oranların azalmasındaki en önemli faktör şüphesiz kadın hakları alanında yaşanan gelişmelerdir ve bu hak arayışlarında kadın hareketlerinin önemli bir payı bulunmaktadır. Kadınlar sorunsuz bir yaşam alanına bugünde sahip değillerdir ancak geçmişe kıyasla sosyal ve ekonomik yaşamda daha fazla yer edinmeye başlamışlardır. Bugün geçmişe kıyasla daha fazla kız çocuğu okula gitmekte, daha fazla sayıda kadın iş yaşamına katılmakta ve göreceli olarak toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin daha fazla politika oluşturulmaktadır.

Türkiye’de çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerde yoksulluk ve düşük eğitim düzeyi en önemli faktörler olarak karşımıza çıkmakta ve bölgelere göre farklılaşmaktadır. Yapılan çalışmalarda Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde daha yaygın olduğu tespit edilmiştir (Ergöçmen vd.,2020:21). Bu bölgelerde yer alan Kars erken evliliklerin yaşandığı kentlerden birisidir. TÜİK verilerine göre 2024 yılında Kars’ta evlenen 1493 çiftten 4 erkek, 89 kız çocuğu; 2023 yılında evlenen 1531 çiftten 4 erkek, 78 kız çocuğu 16-17 yaş aralığında yer almaktadır. Bu yaş aralığında 2022’de 108, 2021’de 138, 2020’de ise 120 kız çocuğu evlenmiştir. 2019’da başlayıp 2021 yılında tamamlanan Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi projesinde Kars’ta yer almış, bu projenin devamı olarak Kadın Dostu Kentler Projesi başlatılmış ve seçilen illerden biri de Kars olmuştur (Arslan, 2021).

Türkiye’de erken evlilikler üzerine yapılan çok sayıda teorik ve uygulamalı nitelikte çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmaların çoğunluğu bilimsel makale ve tezlerden oluşmaktadır. Mevcut çalışmaların çoğu erken evliliklerin toplumsal, ekonomik ve kültürel kaynaklarına yönelik yapılan saha çalışmalarını içermektedir. Bazı çalışmalar bu tür evliliklerin hem yerel hem de küresel görünümüne, bazıları medyadaki karşılıklarına, bazıları ise yasal çerçeveye odaklanmıştır (Sezer vd.2024; Yılmaz ve Emül, 2024; Çelebi ve Piyal, 2022; Özmen, 2022; Demir vd.,2022; Şahutoğlu Üregen 2021; Yıldız ve Poyraz, 2020; Çetin,2020; Şimşek, 2019; Yorgun, 2019; Cenk,2019; Uysal vd.2019; Tuğrul, 2018; Doğan Gökse, 2018; Bütün, 2018; Subaşı Kırıkçı, 2018; Kıran, 2017; Anık ve Barlın, 2017; Diyaşlıoğlu vd., 2017; Yıldırım vd.,2015; Yiğit,2015; Kaynak-Malatyalı, 2014; Kara, 2015; Boran vd., 2013; Özcebe ve Biçer, 2013;Çakır, 2013; Orçan ve Kar,2008).

Erken evlilikler, söz konusu evliliği deneyimleyen kadınların bireysel yaşamlarında çoklu etki ve neticeleri ortaya çıkarmakta, bu deneyim kadınların psikolojik ve sosyal süreçlerini, annelik pratiklerini ve yaşam düzeylerini her yönüyle etkilemektedir. Bununla birlikte erken evlilikler sosyal bir sorun olarak ülkemizin toplumsal yapısını etkilemekte, kamu politikalarını şekillendirmekte ve kız çocuklarının geleceklerinin inşasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenledir ki erken evlilikler konusunda öznel deneyimlerin aktarım süreçleri özellikle çocuk sahibi olan kadınlarda ayrıca ele alınması gereken konu başlıklarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada erken yaşta evlenen kadınların deneyimleri ve değerlendirmeleri incelenmiş, erken evliliklerin sosyal karşılıklarına ve kaynaklarına yönelik olası unsurlara odaklanılarak toplumsal cinsiyet rollerinin aktarımlarının nasıl olduğu sorusuna yanıt aranmıştır.

Erken evlilikler konusunda literatürde yer alan çalışmaların birçoğu sosyo-ekonomik ve kültürel dinamiklerin etkisini ortaya koymakla birlikte, toplumsal cinsiyetin bu süreçlerdeki etkisine ilişkin değer-

lendirmeler sınırlı düzeyde kalmıştır. Bu çalışma öncelikle bu türdeki çalışmaların sayısının artmasına katkı sunmayı amaçlamaktadır. Ayrıca erken evliliklerin yaygın olarak görüldüğü yerlerden biri olmasına karşılık ve erken evlilikler konusunda kamu kuruluşları tarafından yapılan bilgilendirme seminerleri, toplumsal farkındalık çalışmaları ve projelere rağmen ilgili konuda Kağızman özelinde toplumsal cinsiyet perspektifinde yapılmış bir bilimsel çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle çalışma grubu için Kağızman tercih edilmiştir.

Bu çalışmanın araştırma problemi olan “erken evlilik deneyimi olan kadınlarda toplumsal cinsiyet rollerinin aktarımı nasıl gerçekleşmektedir” sorusundan hareketle araştırmanın metodolojisi planlanmıştır. Kağızman’da ikamet eden ve erken evlilik deneyimi bulanan, evli, çocuk sahibi olan kadınların toplumsal cinsiyet rollerini nasıl aktardıkları, erken evliliklerin döngüsel mi dönüşümsel mi olduğu, bu sürecin erken evlilik deneyimi olan kadınların çocuklarında nasıl karşılık bulduğu bu çalışmanın ortaya koymak istediği temel tespitler arasında yer almaktadır. Dolayısıyla Kağızman çalışma grubu özelinde gerçekleştirilen bu çalışmanın literatüre özgün bir katkı sunacağı öngörülmektedir.

2. AMAÇ

Çalışmanın temel amacı erken yaşta evlenen kadınların erken evliliklere ilişkin deneyimleri sonrası toplumsal cinsiyete ilişkin düşünce ve yaşantılarının yeni kuşaklara aktarımının nasıl olduğunu tespit etmektir. Çalışmanın alt amaçları ise şu şekildedir:

1. Erken yaşta evlenen kadınların erken evlilikler konusundaki deneyimleri nelerdir?
2. Erken evlilik deneyimi olan kadınların erken evliliğe yönelik yaklaşımları nasıldır?
3. Erken evlilik deneyimi olan kadınların toplumsal cinsiyete ilişkin düşüncelerinin ebeveynlik pratiklerine etkisi nasıldır?
4. Erken evliliği deneyimleyen kadınların toplumsal cinsiyet rollerinin aktarımları nasıldır?

Geleneksel erken evlilik deneyimlerinin günümüzde değişen ve dönüşen yapısal özellikleri dikkate alındığında bu tür evliliklerin önlenmesine yönelik verilen çabalarda toplumsal cinsiyet rollerinin aktarımı da önemli bir işleve sahiptir. Bu çalışma erken evlilik deneyimi olan kadınların bu deneyimlerinin kendi çocuklarında nasıl karşılık bulduğu, erken evliliklerin sürdürülebilirliğinin nasıl engellenebileceği ve toplumsal cinsiyet rollerinin aktarım süreçlerinin nasıl gerçekleştiği sorusuna yanıt aramakta ve pratikteki görünümelerini de tespit etmeye çalışmaktadır. Ortaya konulacak tespitlerin erken evlilik konusuna çözüm arayan kamusal ve yerel politikalara katkı sunacağı beklenmektedir.

3. YÖNTEM

Çalışma nitel araştırma yönteminden hareketle olgubilim desenine uygun olarak hazırlanmıştır. Nitel araştırmalarda olaylar ve olgular doğal ortamında ve bütüncül olarak ortaya konulur. Sosyal olay ve olguların kendi şartları içerisinde araştırıldığı ve anlamanın/anlamlandırmanın öncelikli kılındığı bir yaklaşım tarzı (Yıldırım ve Şimşek, 2013) olan nitel araştırmalar insana ve topluma ait problemleri bireylerin/grupların onlara yükledikleri anlamları araştıran ve anlamlandırmaya çabalayan bir yak-

laşımdır (Creswell, 2017). Erken evlilikler konusunun hassas içeriklere sahip olması nedeniyle ve bu konuda detaylı anlatılara ulaşılabilmesi amaçlandığından söz konusu metodolojik yaklaşımler tercih edilmiştir.

3.1. Çalışma Grubu

Çalışma grubu Kağızman özelinde, kartopu örnekleme ile ulaşılan 11 kadın katılımcıdan oluşmaktadır. Kağızman'da erken evlilikler geçmişe kıyasla azalsa da bu tür evliliklerin az sayıda da olsa devam ediyor olması ve ilgili konuda yapılmış bilimsel bir araştırmanın olmaması çalışma grubunun belirlenmesinde etkili olmuştur.

3.2. Veri Toplama Araçları

Çalışmada derinlemesine görüşmelerde sıklıkla kullanılan yarı-yapılandırılmış soru formu tercih edilmiş, kapalı ve açık uçlu olmak üzere toplam 40 adet soru yer almıştır. Soru formunda yer alan ilk 17 soru katılımcıların ve eşlerinin sosyo-demografik özelliklerine, erken evlilik süreçlerine ilişkin (evlilik yaşı, evlilik kararı, eş ile akrabalık durumları ve benzer türde) sorulardan; kalan sorular ise erken evlilik konusunda yaşanan deneyimlerin ve toplumsal cinsiyet rollerinin aktarımlarının daha detaylı analizlerini mümkün kılacak ve araştırmanın amaç ve problemine yanıt bulunabilecek soru içeriklerinden oluşmaktadır.

Soru formu oluşturulmadan önce ön çalışma yapılmış sonrasında soruların hazırlanması aşamasına geçilmiştir. Bu süreçte literatürde yer alan çalışmaların verilerinden yararlanılmakla birlikte bu çalışmanın özgünlüğüne uygun soruların oluşturulabilmesi amacıyla erken yaşta evlenen bir kadın katılımcı ile çalışmanın uygulama aşamasından önce detaylı görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu süreçler sonrasında soru formunun son şekli verilmiştir.

3.3. Veri Toplama Süreci

Çalışma grubunun yer aldığı ilçede erken evlilik deneyimi olan kadın katılımcı aracılığıyla, kartopu örnekleme yoluyla, diğer katılımcılara ulaşılmıştır. Derinlemesine görüşme öncesinde katılımcılara çalışma hakkında bilgi verilmiş ve sözlü onayları alınmış, verilen yanıtlar yazı ile kayıt altına alınmıştır. Görüşmelerin süresi katılımcıların yaşlarına göre değişkenlik göstermiş ancak her bir görüşme ortalama olarak 40-90 dakika aralığında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler Haziran-Temmuz 2024 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Görüşmeler öncesi 08.05.2024 tarihli 58 Sayılı toplantı tarihli, Kafkas Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından ilgili çalışmanın etik kurul raporu alınmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Çalışmada derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler betimsel analiz ile çözümlenmiş, sosyo-demografik bilgiler tablolar aracılığıyla sunulmuştur. Görüşme formunda yer alan yanıtların çözümlenmesinde ilk olarak veriler ayıklanmış sonrasında işlevsel veriler kodlanmış ve elde edilen or-

tak bulgular aynı kategori içerisinde değerlendirilerek yorumlanmıştır. Betimsel analiz yaklaşımının temel özelliği olan doğrudan alıntılara da çalışma içerisinde sıklıkla yer verilmiştir. Araştırmanın katılımcıları K-1, K-2, K-3... şeklinde kodlanmış, her bir kodda yer alan kadın katılımcının sosyo-demografik özellikleri tabloda; görüşme detayları ise yine aynı kodlarla betimsel analiz yaklaşımı çerçevesinde ve veri azaltımı sürecinde oluşturulan temalar çerçevesinde sunulmuştur. Bu temalar üç ana başlık ve bu başlıklara ait toplam yedi alt tema altında toplanmıştır.

Birinci tema, “Erken Evliliklere İlişkin Katılımcı Görüşleri: Geleneğin Tahakkümü”, alt tema ise “Erken Evliliklerin Yaygınlığı: Kültürel Miras Deneyiminden Kültürel Dönüşüme”; ikinci tema “Erken Evliliği Deneyimleyen Kadınların Toplumsal Cinsiyet Odaklı Ebeveynlik Pratikleri”, alt temaları ise “Kız ve Erkek Çocuklara Karşı Tutumlar: Örtülü “Cinsiyetçi” Yaklaşım, Kızlarının Erken Yaşta Evlenmelerine Yönelik Tutumlar: Deneyimlerden Modern Öğretilere, Kadın ve Erkek Arasındaki Farklılıklara İlişkin Görüşler: Kültürel Kabullerin Sürdürülmesi”; üçüncü tema “Erken Evliliği Deneyimleyen Kadınların Çocuklarına Yönelik Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımları”, alt temaları ise “Kız Çocuklara Yönelik Söylemler: Korumacı ve Kısıtlayıcı Öncelikler, Erkek Çocuklara Yönelik Söylemler: Koruyuculuk Vazifesi ve İtibarın Temsili, Kız ve Erkek Çocukların Özgürlük Alanları: Özel ve Kamusal Alan Ayrımı” şeklinde kategorize edilmiştir.

4.BULGULAR

Tablo 1. Sosyo-demografik Özellikler

Katılımcılar	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Aylık Gelir ¹	Evlilik Yaşı	Çocuk Sayısı	Eşinin Eğitim Durumu	Eşinin Mesleği	Anne Olma Yaşı	Evlilik Kararını Veren Bireyler
K-1	80	Okur-Yazar değil	Ev Hanımı	9000 TL-11000 TL	13	11	Okur-Yazar değil	Çiftçi	14	Ailesi
K-2	65	Okur Yazar	Ev Hanımı	15000 TL-17000 TL	16	6	İlkokul	Esnaf	17	Ailesi
K-3	76	Okur-Yazar değil	Ev Hanımı	9000 TL-11000 TL	14	7	İlkokul	Çiftçi	16	Ailesi
K-4	54	Okur Yazar	Ev Hanımı	18000 TL-20000 TL	16	5	İlkokul	Çiftçi	17	Ailesi
K-5	85	Okur-Yazar değil	Ev Hanımı	18000 TL-20000 TL	16	9	İlkokul	Çiftçi	17	Ailesi
K-6	46	İlkokul	Ev Hanımı	8000 TL ve altı	16	4	İlkokul	Serbest Meslek	17	Babası
K-7	46	İlkokul	Ev Hanımı	9000 TL-11000 TL	16	5	İlkokul	Esnaf	17	Annesi
K-8	36	İlkokul	Ev Hanımı	9000 TL-11000 TL	16	3	Ortaokul	Serbest Meslek	17	Kendisi

1 Gelir bilgisine dair olan veriler 2024 yılı Haziran-Temmuz ayları içerisinde elde edilen bilgileri kapsamaktadır.

K-9	24	Lise	Ev Hanımı	9000 TL-11000 TL	17	1	Üniversite	Serbest Meslek	21	Kendisi
K-10	38	Ortaokul	Ev Hanımı	15000 TL-17000 TL	16	4	İlkokul	Serbest Meslek	17	Ailesi
K-11	30	Ortaokul	Ev Hanımı	21000 TL ve üstü	17	4	Lise	Serbest Meslek	18	Amcası

Katılımcıların sosyo-ekonomik özelliklerine baktığımızda çoğunluğu düşük eğitim ve gelir profiline sahiptir. Kadınların hiçbirinin mesleki deneyim tecrübesi bulunmamaktadır. İki kadın katılımcı dışında çoğunluğunun ilk evlilik yaşı 16-17 yaş aralığındadır. Erken yaşta evlilikler beraberinde erken yaşta anne olma deneyimini de getirmiştir. Katılımcıların çoğunluğunun kendi iradeleri dışında ve genellikle aile bireyleri tarafından evlilik kararları alınmıştır. Erken evliliklerde sıklıkla görülen durumlardan birisi de budur: geleneksel kültürel normların ve ataerkil yapının sürdürülmesi kadınların bireysel seçimlerinde faillik durumlarının sınırlı olmasına neden olmaktadır. Bu durum katılımcıların karar alma süreçlerinde de benzer şekilde karşımıza çıkmakta, aile içi karar alma mekanizmalarında “ataerkil” yapının daha etkin olduğu görülmektedir.

Çalışmanın diğer verilerine göre katılımcılar genellikle kendilerinden yaşça büyük erkeklerle evlenmişlerdir. Bu yaş farkı da erken evliliklerde sıklıkla karşılaşılan durumlardan birisidir. Katılımcılar ile eşlerinin eğitim düzeyleri birbirlerine yakın profildedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun eşiyle akrabalık bağı bulunmamaktadır. Katılımcılardan sadece 3 kişinin eşiyle akrabalık bağı bulunmaktadır.

Erken evlilik deneyimi olan katılımcıların çoğunluğu erken yaşta evlenme konusuna yönelik olumsuz bir yaklaşıma sahiptir. Erken yaşta evlenmemiş olmayı ister miydiniz? sorusuna on katılımcı evet yanıtını vermişlerdir. Katılımcıların kız/erkek çocuklarının evlilik yaşlarına ilişkin bilgilerde ise katılımcıların 16-19 yaş grubunda evlenen kız çocukları (toplam 10 kişi) söz konusu iken erkek çocuklarda bu yaş aralığında yapılan evlilikler bulunmamaktadır. Bu durum erken evlilikler konusunda kız çocuklarının toplumsal cinsiyet rolleri ile şekillenen geleneksel tutumların devam ettiğini göstermektedir.

4.1. Erken Evliliklere İlişkin Katılımcı Görüşleri: Geleneğin Tahakkümü

Katılımcıların tümü erken evliliğe yönelik olumsuz bir tutum sergilemekte, bu durumu bireysel gelişimi engelleyen, pişmanlık ve travma yaratan bir süreç olarak tanımlamaktadırlar. Katılımcılar kendi yaşanmışlıkları doğrultusunda erken evliliğin psikolojik ve sosyal açıdan yıkıcı etkiler bıraktığını belirtmişlerdir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, geleneksel değerler ve aile baskısı, bu olumsuz tutumları şekillendiren temel etkenler olarak öne çıkmaktadır. Genel olarak veriler, erken evliliğin bireylerde olgunlaşmadan büyük bir sorumluluk yüklenmesine neden olduğunu ve bu durumun toplumsal normlar çerçevesinde hâlâ bir sorun olarak varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Bu konudaki görüşlerin bazıları şu şekildedir:

(K-1): Erken evlendirme iyi değildi tabi benim açımdan çünkü 13 yaşında aile sözüyle evlendirilip 14 yaşında anne olmayı kim isterdi. O zamanın şartları işte...

(K-2): Hiç uygun bulmuyorum.

(K-3): ... erken evlilikte daha 16, 17 yaşındaki kızlar daha çocukken evlerine nasıl bakacaklar. Onlar için zaten bir oyun gibi gelir, her hatasında yüzüne vurulacak çok ezilecek o yüzden hoş görmüyorum.

(K-4): Bakış açım iyi değil daha kendini bile bilmeyenden yuva kurulmasını beklenilmemelidir. ...eskiden kaynanaya kaynataya söz edemezdin ettiğin an dayak.

(K-5): Hayır kız çocukların geç evlenmesi istiyorum. Erken kız gitti mi başı ezilir. Ama oğlan çocukları öyle değil.

(K-6): Erken evlilikte yıpranıyor insan...

(K-7): İyi değil erken evlilik, çok ezilmek demektir. Biraz olgunlaşması lazım.

(K-8): Bakış açım kötü. Erken evlilik demek cahillik demektir. Cahildim evlilik nedir bilmiyordum. O yüzden geç evlilik her zaman daha iyidir.

(K-9): Çok yanlış, erken evlilik pişmanlıktır.

(K-10): Karşıyım çünkü başımdan geçtiği için.

(K-11): Yani gerçekten insan o yaşta bir şey bilmiyor anne babanın senin adına karar vermesi bunla zor şeyler bu yüzden başımdan geçtiği için soğuk bakıyorum başkasının da başından geçmemesini istiyorum.

Erken evliliğin bireyleri yaşam boyu sürececek sorumluluklarla karşı karşıya bıraktığını, aile içinde ve sosyal çevrede güçsüz bir konuma ittiğini ortaya koymaktadır. Katılımcılar, bireyin kişilik gelişimini tamamlamadan çocuk yaşta evlenmesini, uzun vadede travmatik sonuçlara yol açabileceğini vurgulamış ve kız çocukları üzerindeki yıkıcı etkilere dikkat çekmişlerdir. Katılımcıların deneyimleriyle edindikleri pişmanlık bilinç düzeyinde bir dönüşüm yaratmış ve bu durum ifadelerinde sıkça belirlenmiştir.

4.1.2. Erken Evliliklerin Yaygınlığı: Kültürel Miras Deneyiminden Kültürel Dönüşüme

Elde edilen bulgularda, katılımcıların büyük çoğunluğunun ailelerinde erken evliliklerin yaygın olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular, ailelerdeki evlilik geleneğinin ve toplumsal normların nesiller arasındaki aktarımını ve zaman içerisindeki değişimini ortaya koymaktadır. Katılımcıların ifadelerinden, erken evliliklerin aile geleneği olarak algılanması, cinsiyet temelli farklılıklar, kuşaklar arası değişim ve istisnaların varlığı gibi farklı temalar ortaya çıkmaktadır. Bu farklı bulgular, toplumsal yapıdaki dönüşüm süreçlerini ve aile kurumundaki değişen algıları da yansıtmaktadır. Bu konudaki görüşlerin bazıları şu şekildedir:

(K-1): Evet bu gelenek haline gelmiştir. Kızların özellikle erken evlenmesine herkes normal karşıladı.

(K-5): Evet yaygındı eskiden ama şimdi torunlarım geç yaşta evleniyor hepsi de okuyor meslek sahibi oluyorlar...

(K-7): Evet yaygın ama çocuklarımda değil.

(K-3/K-4/K-6/K-8): Evet.

(K-9): Yaygındı.

(K-10): Evet, yaygındır ben ve benden küçük kardeşim...

4.2. Erken Evliliği Deneyimleyen Kadınların Toplumsal Cinsiyet Odaklı Ebeveynlik Pratikleri

4.2.1. Kız ve Erkek Çocuklara Karşı Tutumlar: Örtülü “Cinsiyetçi” Yaklaşım

Elde edilen bulgularda, katılımcıların çocuk yetiştirme süreçlerinde farklı tutumlar sergilediği ve bu anlamda görüşlerinin farklı kategorilerde şekillendikleri görülmektedir. Bu bulgular, katılımcıların tutumlarının farklı değişkenlere bağlı olarak çeşitlendiğini ve toplumsal normların ebeveynlik pratiklerine olan etkisini ortaya koymaktadır. Katılımcıların çoğu eşitlikçi bir tutum sergilediğini, çocuklarına cinsiyet ayrımı yapmadan eşit şekilde davrandıklarını ifade etmiş, bazı katılımcılarda ise özellikle ev işleri gibi konularda geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin etkisinin sürdürüldüğü belirlenmiştir. Şefkat ve annelik rolü ön planda olan katılımcılar, daha duygusal ve destekleyici bir ebeveynlik anlayışını ortaya koymaktadırlar. Bu katılımcılar, çocuklarına duygusal destek sağlamaya öncelik verirken, eğitim odaklı katılımcıların ise çocuklarını daha çok akademik başarıya yönlendirmeye çalıştığı saptanmıştır. Bu farklı bulgular, ebeveynlik pratiklerinin toplumsal normlar, bireysel deneyimler, kültürel faktörler ve çocuk yetiştirme anlayışlarına bağlı olarak şekillendiğini göstermektedir. Katılımcıların bu konudaki bazı ifadeleri şu şekildedir:

(K-3): ...kız ve erkek çocuklarıma aynı davranırım...

(K-6): Eşit şekilde davranırım yalnız ev işleri konusunda eşit değilimdir erkek çocuklarım iş yapmaz ama kızlarım yapar.

(K-11): ...tüm çocuklarımı eşit derecede tutarım...

(K-2): ...çok şefkatliyim, elimden geldikçe yardımcı olurum...

(K-8): ...çocuklarımda daha iyi bir yere gelmeleri için hep çabalar ve ona göre davranırım...

(K-11): kız çocuklarımda eğitim konusunda üzerlerine düşerim...

(K-10): ...eğitimlerine gelince çok uğraştım okumaları için ama okumadılar...”

4.2.2. Kızlarının Erken Yaşta Evlenmelerine Yönelik Tutumlar: Deneyimlerden Modern Öğretilere

Erken yaşta evlilik konusundaki tutumlar, bireysel deneyimler, toplumsal normlar, aile içi dinamikler ve eğitim gibi çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Görüşmeler sonucunda, katılımcıların çoğunun erken yaşta evliliğe karşı çıktığı ancak bazı durumlarda toplumsal baskılar ve aile içindeki güç dengeleri nedeniyle bunu engelleyemedikleri görülmüştür. Erken yaşta evliliğe karşı çıkan bireyler, genellikle kendi yaşadıkları zorluklardan ders çıkararak çocuklarının eğitime öncelik vermeye çalışırken, bazıları aile içinde yeterince etkili olamadıkları için bu durumu kabullenmek zorunda kalmıştır. Bu veriler ataerkil yapının ve eril tahakküm biçimlerinin erken evliliklerde ne denli baskın olduğunu gösteren

diğer bileşen olarak okunabilir. Kızının/kızlarının erken yaşta evlenmelerine yönelik katılımcı görüşlerini şu şekilde kategorize edebiliriz:

Toplumsal baskı ve aile içindeki güç dengesi nedeniyle erken yaşta evliliği onaylamak zorunda kalan katılımcılar: Bu gruptaki katılımcılar erken yaşta evliliğe olumlu bakmamalarına rağmen, ailedeki karar alma süreçlerinde kadının pasif konumda olmalarından dolayı erken evlilik kararında etkili aktör olamamıştır.

Erken yaşta evliliğe kesin bir şekilde karşı çıkan katılımcılar, genellikle bireysel haklar, özgürlükler ve çocuklarının geleceğine duydukları derin kaygılarla hareket etmektedirler. Bu kategorideki katılımcılar için erken yaşta evlilik, sadece bireysel bir karar değil, aynı zamanda çocuklarının özgürlüklerini, potansiyellerini sınırlayan ve kendi yaşam deneyimlerini göz önünde bulundurarak erken yaşta evliliği kız çocuklarının geleceği için büyük bir engel olarak görmektedirler. Katılımcılar, eğitimin erken yaşta evlilik gibi pratiklere bir alternatif sunduğuna inanmaktadırlar.

Kendi deneyimlerinden hareketle erken evliliğe karşı olan katılımcılar kendi erken yaşta evlendirilme deneyimlerinin zor olduğunu belirterek, kızlarının aynı şeyi yaşamaması için mücadele ettiklerini ifade etmişlerdir. Böylelikle kendi yaşam deneyimleri, katılımcıların tutumlarını şekillendiren en güçlü unsurlardan biri olmuştur. Bu, kişisel deneyimlerin çocukların hayatında değişim yaratma potansiyeline işaret eden bir durumdur. Bu tür deneyimler, bireyler için hem bir itici güç hem de bilinçli bir farkındalık kaynağı olmuştur. Katılımcıların bu konudaki ifadeleri şu şekildedir:

(K-1): Kızım 16 yaşında bastığında görücü usulüyle evlendirdim. O zamanın şartları işte kızlar 16-17 yaşına gelir gelmez büyük, olgunlaşmış sayılırdı herkesin gözünde. Benim elimde değildi yani kısaca kızımın o yaşta evlenmesini istemezdim ama evin içerisinde benim sözüm geçmezdi eşimin sözü geçerdi.

(K-2): Kızımın erken yaşta evlenmesini olumlu karşılamam. Kızlarım okusun diye kocamdan bile dayak yedim. Kızlarım ahırda samanların arkasında saklar onlar orada ders çalışır ben de işimi yapardım...

(K-3): Anne olarak vermiyordum 16 yaşında evlenen kızım için kaç hafta ağladım ama babası verdi kızım da istiyordu.

(K-4): Kızımı erken yaşta evlendirmem asla. Bilirim daha o çocukken nasıl eve bakacak. Ben ergenliğime yeni girmişken evlendirildim. Daha eş nedir, ev nedir bilmeden evlendirildim. Kızım 19 yaşında evlendi 17 yaşında vermek istediler ben ortalığı yıktım vermedim.

(K-5): Hiçbirini vermiyordum, çok zekilerdi okuyorlardı. Baba zoru ile evlendirildiler.

(K-8): Karşı çıkarım çünkü ben ezildim çocuklarımda ezilmesin.

4.2.3.Kadın ve Erkek Arasındaki Farklılıklara İlişkin Görüşler: Kültürel Kabullerin Sürdürülmesi

Katılımcılara yöneltilen “Kadın ve erkek arasındaki farklılıklar sizce nelerdir?” sorusuna verilen yanıtlarda: toplumsal cinsiyet normları ve kültürel kabullerin cinsiyet algıları üzerindeki etkisini ortaya koyarken, geleneksel rolleri yeniden üreten ifadeler kadar toplumsal eşitsizliklere eleştirel yaklaşan

tutumlar da dikkat çekmektedir. Katılımcıların çoğunluğu kadın ve erkek arasındaki farkları toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden tanımlamış, güç algısı, iş bölümü ve kadının dezavantajlı konumu öne çıkan temalar olmuştur. Bu konudaki katılımcı görüşleri şu ise şekildedir:

(K-1): Erkeğin her şeyi özgür yapması cinsiyetine bağlı kadınların ise ev hanımı olup, çoluk çocuğa bakması.

(K-3): Kadın evde eşine bakar erkek ise dışarıda çalışıp evine para getirir.

(K-4): Güç, erkek her zaman kadından üstündür. Çocuk doğunca bile ilk kız mı erkek mi diye bakıldı.

(K-5): Güç.

(K-7): Erkek kadın arasında çok fark var. Erkeğin gücü her şeye yeterken kadının gücü hiçbir şeye yetmiyor. Toplum karşısında hep eziliyor.

(K-8): Erkeğin özgür olması. Kadının da kısıtlanmasıdır.

(K-9): Güç, erkek işe gider gelir. Kadın ev işi bulaşık çocuklar ev işi kadının boynunun borcu gibi.

(K-10): Kadınlar annedir...

(K-11): Kadın her şeye susar, hayat şartları yüzünden tüm zorluklarla mücadele eder...

Kadın ve erkek arasındaki temel fark geleneksel iş bölümü üzerinden tanımlanmıştır. Kadının ev içi sorumlulukları üstlenmesi, erkeğin ise ekonomik üretimde yer alması gerektiği yönündeki görüşler geleneksel toplumsal cinsiyet normlarını yansıtmaktadır. Geleneksel aile yapısına dayanan bu bakış açısı, kadınların daha çok ev içinde konumlandırıldığını, erkeklerin ise daha bağımsız olduğunu vurgulamaktadır. Katılımcıların bu konudaki ifadeleri ataerkil normların halâ içselleştirildiğini ve cinsiyete göre iş bölümü anlayışının yaygın olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların çoğunda erkek güçlü, kadınsa güçten yoksun olandır. Kadınların ezilen taraf olduğu yönünde de bir algı mevcuttur. Bu durum kadın olmakla birlikte beliren toplumsal cinsiyet algısının katılımcılarda yerleşik hale geldiğini göstermektedir.

4.3. Erken Evliliği Deneyimleyen Kadınların Çocuklarına Yönelik Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımları

4.3.1. Kız Çocuklara Yönelik Söylemler: Korumacı ve Kısıtlayıcı Öncelikler

Elde edilen bulgulara toplumsal değerlerin ve aile içi dinamiklerin ebeveyn-kız çocuk ilişkisine olan etkisini ortaya koyduğu görülmektedir. Katılımcıların söylemlerinde eğitim ve ekonomik bağımsızlık vurgusu yapanlar olduğu gibi, koruma ve kontrol odaklı yaklaşım sergileyen katılımcılar da bulunmaktadır. Ayrıca itaat ve terbiye temasını ön plana çıkaran, duygusal bağ vurgulayan ve kişisel gelişime odaklanan farklı yaklaşımlar da dikkat çekmektedir. Bu farklı bulgular, ebeveynlerin değer yargıları, toplumsal beklentiler ve kız çocuklarına yönelik algılarla şekillenen çocuk yetiştirme anlayışlarını yansıtmaktadır. Bazı katılımcılar kız çocuklarına yönelik söylemlerinde eğitimin ve ekonomik bağımsızlığın önemini vurguladıkları görülmektedir.

Koruma ve kontrol odaklı söylemleri olan katılımcılarda kız çocuklarını dış tehditlerden koruma ve hareketlerini kontrol etme kaygısını daha belirgindir. Kız çocuklarının hareketlerinin kısıtlanması ve sürekli gözetim altında tutulması eğilimini göstermektedir. Bu söylemler, toplumsal yapıda kız çocuklarına yönelik korumacı yaklaşımın ve aile “namusu” kavramının etkisini yansıtmaktadır. Katılımcıların ifadelerinde, kız çocukların davranışlarının toplumsal değerlendirmeye tabi tutulduğu ve bu nedenle kontrol altında tutulması gerektiği düşüncesi baskındır.

İtaat ve terbiye odaklı söylemlerde bulunan katılımcılarda kız çocuklarının ebeveyn otoritesine itaat etmesi ve terbiyeli olması beklentisi daha baskındır. Bu söylemler, geleneksel aile yapısında kız çocuklarının ebeveyn otoritesine koşulsuz itaatının beklendiğini ve «akıllı olma» kavramının sıklıkla kurallara uyma ve söz dinleme anlamında kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca katılımcılarda “beni üzme” ve benzer içeriklerin çocuklarına karşı kullanılması, kız çocuklarının davranışlarının ebeveynlerin duygusal durumuna etkisinin vurgulandığını ve bu yolla bir duygusal sorumluluk yüklendiğine işaret etmektedir. Katılımcıların bu konudaki ifadeleri ise şu şekildedir:

(K-1): *Kızıma benden habersiz bir yere çıkmamasını söyledim. Başına bir şey gelir korkusu vardı, ya da bir yerlere gider birisiyle konuşursa adına söz gelir diye.*

(K-2): *Okuyun hayatınızı kurtarın. Altın bilezik devlet kapısı.*

(K-3): *Terbiyeli olun. Akıllı olun. Sözümünden çıkmayın.*

(K-4): *Dizimden ayrılma.*

(K-5): *Dışarıya çıkmayın. Yanımda oturur saygı, sevgi öğrettirdim. Kızlarım benim sözümünden dışarı asla çıkmazdı. Ev işlerimde her konuda yardımcı olurlardı.*

(K-6): *Okuyun meslek sahibi olun. Erkek çocuğundan çok kız çocuğumun okuyup iş sahibi olmasını isterim.*

(K-8): *Oku mesleğini kazan.*

(K-11): *Kızlarıma okuyun sözünü çok sık söylüyorum. Kendi ayaklarının üzerinde durmalarını özellikle söylerim.*

4.3.2. Erkek Çocuklara Yönelik Söylemler: Koruyuculuk Vazifesi ve İtibarın Temsili

Elde edilen bulgularda, erkek çocuklara yönelik söylemlerde ahlaki değerler ve toplumsal itibar, eğitim ve ekonomik bağımsızlık, davranış kontrolü ve disiplin, arkadaş seçimi ve sosyal çevre, aile sorumluluğu ve zaman yönetimi temalarının ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Bu temaların ağırlığı ve ifade ediliş biçimleri katılımcılar arasında farklılık göstermekle birlikte, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin izleri ve değişen toplumsal dinamiklerin etkileri de gözlenmektedir. Özellikle erkek çocuklarının aile itibarını temsil etme, ekonomik sorumluluk üstlenme, disiplinli olma, bilinçli sosyal ilişkiler kurma ve aile birliğini koruma gibi rollere hazırlanmasına yönelik beklentiler, katılımcıların söylemlerinde oldukça belirgindir. Katılımcıların bu konudaki bazı ifadeleri şu şekildedir:

(K-1): *... kardeşlerinize ve kız kardeşlerinize sahip çıkın söyledim.*

(K-4): *... Oğlum akıllı ol, kimsenin akıyla yol alma.*

(K-5): ... Evine sahip çık. Paranın değerini bil.

(K-7): Eve geç gelme.

(K-10): ... Büyük oğluma evinde dur, geç vakitlere kadar gezme, evine çalış gibi söylüyorum. Ama nafile dinlemiyor, kendi bildiğini yapıyor...

4.3.3. Kız ve Erkek Çocukların Özgürlük Alanları: Özel ve Kamusal Alan Ayırımı

Elde edilen bulgulara, toplumsal cinsiyet rollerinin ve güvenlik kaygılarının ebeveynlerin çocuklarına yönelik davranışlarını şekillendirdiği tespit edilmiştir. Katılımcıların ifadelerinden hareketle, kız ve erkek çocukların eve geliş saatlerine ilişkin belirgin olarak güvenlik ve itibar odaklı kısıtlama, ebeveyn refakati şartı, sosyal kontrol mekanizmaları, iş ve eğitim odaklı tutumlar temaları ön plana çıkmıştır. Bu temaların ağırlığı ve ifade edilmiş biçimleri katılımcılar arasında farklılık göstermekle birlikte, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin izleri ve sosyal çevrenin beklentilerinin etkileri oldukça nettir. Özellikle kız çocuklarının dış mekân ve zaman kullanımına getirilen kısıtlamalar, erkek çocuklara tanınan görece özgürlük alanları ve bunların gerekçelendiriliş biçimleri, katılımcıların tutumlarına belirgin biçimde yansımıştır. Katılımcıların bu konudaki bazı ifadeleri şu şekildedir:

(K-1): Hayır, kız ve erkek çocuklarımı özgürlük konusunda eşit tutmadım. Kızımı istediği yere yalnız başına gönderemedim. Çünkü başına bir şey gelir diye ama oğullarım istediği yere gidebiliyordu...kızım benden habersiz bir yere gitmezdi. Her yere beraber gidiyorduk oğullarıma gelince onların eve geliş saatleri belli olmuyordu...

(K-3): Evet aynı eşit düzeyde ama dışarı konusunda değil. Kızlar dışarıya çıkmazdı. Kapıdan bile gözükmezdi. Kızların yanında ben olduğum sürece çıkardık...

(K-4): Kızım evden hiç çıkmaz. Oğlum istediği saatte çıkabilir. Kızın başına bir iş gelir, söz çıkar gece vakti ne işi var dışarıda...

(K-5): ...gece erkek çocuklar dışarıda ama kızlarım çıkmazdı... Kızlarım evden bensiz dışarıya bile çıkmazdı...

(K-7): Kız çocuklarımız erkek arasında fark var memleketten kaynaklı. Erkek çocuklarımız daha özgürken kızlarım değil... Erkek çocuğu gece 12 de gelirken kız çocuklarım hiç çıkmazlardı evden. Kız çocuklarımızın gece başlarına bir iş gelir diye.

(K-8): Kızım evden hiç çıkmaz. Erkek kız ayrımı olduğu için gece vakti kızıma zarar gelmemesi için.

(K-11): ...kız çocuklarımı özgürlük kısmın da zaman zaman kısıtladığım oldu. Ama hep iyilikleri için...

Elde edilen bulgulara, katılımcıların kız ve erkek çocuklarına tanıdıkları özgürlük düzeyi konusunda farklı yaklaşımlar sergiledikleri görülmüştür. Katılımcıların bir kısmı kız ve erkek çocuklarına eşit özgürlük tanıma eğilimindeyken, çoğunluğunun ise cinsiyet temelli ayrımlar yaptığı gözlemlenmiştir. Özellikle dış mekân kullanımı, ev dışı alan ve gece dışarıda kalma konularında cinsiyet ayrımının belirginleştiği, bu ayrımın genellikle güvenlik kaygılarıyla gerekçelendirildiği görülmektedir. Bu tutumlar geleneksel cinsiyet rollerine yönelik beklentilerin sürdürüldüğüne işaret etmektedir. Ayrıca kız çocuklarının özgür hareket etme konusunda katılımcıların çoğunluğunda beliren "... başına bir iş

gelir...” ifadesi toplumsal cinsiyete yüklenen geleneksel anlamlar ve beklentilerle yakından ilişkilidir. Benzer şekilde “... evden çıkmaz... bensiz çıkmaz...” ifadeleri de aynı oranda toplumsal cinsiyete yüklenen rolleri yansıtmakta, kız olmalarından dolayı ebeveyn gözetimine zorunlu mahkumiyetleri sosyal bir meşrulaştırma aracı durumuna getirilmektedir.

5. TARTIŞMA

Türkiye’de erken evlilikler üzerine yapılan çok sayıda bilimsel çalışmalar mevcut olmakla birlikte yapılan incelemelerin çoğu erken evliliklerin toplumsal, ekonomik ve kültürel kaynaklarına yöneliktir. Yapılan çalışmaların çoğu, erken evliliklerin yaygın olarak görüldüğü Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Bu çalışma da Doğu illeri arasında yer alan Kars’ın Kağızman ilçesi özelinde bir çalışma grubuyla gerçekleştirilmiştir ancak diğer çalışmalardan ayrılan özgün nitelikleri mevcuttur. Bunlardan biri bu çalışma erken evliliklerin sosyo-ekonomik kaynaklarını doğrulayan ya da test eden bir yaklaşımla değil, bu evliliği deneyimlemiş kadınların yaşantılarıyla ebeveynlik pratikleri arasında kurulan ilişkileri sorgulayarak, kadınların toplumsal cinsiyet rollerini sonraki kuşaklara nasıl aktardıklarını odak noktası yapmıştır. Çalışmanın bulgularına göre erken evliliği deneyimlemiş kadınlar erken evlilikleri onaylamamakta ve kız çocuklarının erken evlenmelerini engelleyici bireysel, sosyal, ekonomik ve kültürel gelişimlerini teşvik edici bir yaklaşım tarzını benimsemektedirler.

Çalışmanın bulgularına göre erken evliliği deneyimlemiş kadınlar bir açıdan erken evlilikleri engelleyici en önemli aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani, erken evliliği kendi iradesi dışında gerçekleştiren kadınlar kendi kız çocuklarının erken evlilik pratiğine karşı çıkan birincil aktörler olmaktadır. Ancak bütün bunlara rağmen erken evlenen kadınların uzun yıllar içerisinde yer aldıkları kültürel etkilerden tam anlamıyla arınmış bir sosyal yaşam pratiği mümkün olamadığı için örtülü de olsa kadınlara yüklenen bazı toplumsal cinsiyet rollerinin sürdürüldüğü ve bunları çocuklarına aktardıkları tespit edilmiştir. Erken evlilik deneyimi olan kadınlar hem modern bir dönüşüm sürecine evrilen hem de gelenekselliğin bazı unsurlarının da devamlılığını sağlayan aktörler olarak çalışmamızın bulgularında yer almışlardır. Katılımcıların erken evlilikleri onaylamamaları modern bir yaklaşım tarzı iken kız çocuklarının babaları tarafından erken evlendirilmelerine karşılık annelerin ikincil/görünmez konumda olmaları da geleneksel yaşam tarzlarının devamlılığı olarak okunabilir. Yani katılımcılar modern bakış açısına sahip olmalarına rağmen içerisinde bulundukları ataerkil yapı bazı geleneksel normların gönülsüz olarak sürdürülmesine neden olmaktadır.

Erken evlilikler konusunda yapılan çalışmalarda çoğunlukla benzer değişkenlerin- eğitim, sosyal çevre, gelenekler, aile yapısının- bu tür evliliklerde etkili olduğu tespit edilmiştir (Sezer vd., 2024; Özmen, 2022; Şahutoğlu Üregen, 2021; Şimşek, 2019; Yorgun, 2019; Uysal vd., 2019; Bütün, 2018). Bu çalışmaların bazıları da bu tür evliliklerin kadınlar üzerindeki psikolojik ve sosyal neticelerine odaklanılmıştır, sosyo-ekonomik güçlenme vurgusu hemen hemen bütün çalışmalarda yer bulmuştur. Bazı çalışmalarda da yalnızca sosyo-demografik faktörlerin değil akrabalık, huzur, sorumluluk, aşk ve namus gibi faktörlerin de etkisine de vurgu yapılmıştır (Yıldız ve Poyraz,2020).

Çetin'in (2020) toplumsal cinsiyet algısı ve ataerkil yapıya ilişkin benzer tespitleri bu çalışmada da yer bulmuştur. Kıran da (2017) toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılıklardan biri olarak erken evlilikleri incelemiş, çocuk gelinleri toplumsal cinsiyet açısından ele almıştır. Bu çalışmada da toplumsal cinsiyet odaklı bir yaklaşımdan hareket edilmiştir ancak toplumsal cinsiyetin erken evliliklerdeki belirleyiciliği üzerine değil, erken evliliği deneyimlen kadınların toplumsal cinsiyet rollerinin aktarımının sonraki kuşaklarında nasıl karşılık bulduğu ile ilgilenilmiştir. Diyaşlıoğlu, Yıldırım ve Puruçcuoğlu (2017) erken evlilikler konusundaki sorumluluk sahibi paydaşların genişletilmesi gerektiğini, kadınlar ve aileleri ile sınırlı bir yaklaşım yerine erkekleri de bu süreçte dahil edilmesi konusunda bir tartışma ortaya koymuşlardır. Bu çalışmada da bu tür önerileri destekleyici bulgulara ulaşılmıştır zira ataerkilliğin bu tür evliliklerin sürdürülmesinde oldukça belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Cenk (2019) tarafından Kilis özelinde yapılan çalışmada ise eril tahakküm sorununa dikkat çekilmiş ve bu çalışmada da eril tahakküm önemli bir sosyal sorun olarak karşılık bulmuştur.

Erken evlilikler ilgili literatürde düşük eğitim ve gelir düzeyi, yoksulluk, dini referanslar, aile baskısı, aşiret tipi sosyal yapılanmalar, gelenekler, kültürel normlar, karar alma mekanizmaları gibi değişkenler üzerinden sıklıkla incelenmiştir. Dolayısıyla erken evliliklerde sosyo-ekonomik ve kültürel faktörlerin belirleyici olduğunu doğrulayan ve destekleyen çok sayıda teorik ve uygulamalı çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmaların işlevselliğini arttıracak yeni alan araştırmalarının artması, ilgili literatürdeki boşlukların tespiti bu tür bir sosyal sorunla mücadele de daha fazla etkili olacaktır. Bu çalışmanın bulgularından elde edilen bir diğer önemli detay ise erken evliliklerin devamlılığında "erkeklerin" rolünün daha baskın olduğudur. Politikaların üretilmesinde ataerkil yapının ve eril tahakkümün formlarının da erken evliliği deneyimlemiş kadınların modern dönüşüm süreçleri gibi benzer bir evrimi tecrübe etmelerine ihtiyaç duyulmaktadır. Zira erken evliliği bizatihi deneyimlemiş kadınlar çocuklarının erken evliliğine rıza göstermemekle birlikte toplumsal cinsiyet rollerinin aktarım süreç ve pratiklerinde erken evlilik konusuna geleneksel bakış açısıyla yaklaşmamaktadır. Ancak ataerkil yapı bu yaklaşım tarzının pratiğe dönüşmesini engellemektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyalleşme sürecinde edinilen toplumsal cinsiyet rolleri, içerisinde yer aldığı kültürel zeminde şekillenmektedir ancak bu yapı zamanla dönüşebilmektedir. Bu çalışmanın neticesinde ortaya çıkan en net bulgulardan biri budur. Geleneksel normların baskın olduğu kültürel yapılarda sosyalleşme süreçlerini deneyimleyen ve erken evlilik deneyimi olan kadınların erken evliliğe şiddetle karşı çıkan birincil aktörler olduğu tespit edilmiştir. Yine de bazı geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin de devam ettirildiği ve aktarıldığı gözlenmiştir. Örneğin kız çocuğunun erken yaşta evlenmesinin beraberinde getireceği travmatik sonuçları, sosyal yaşamdaki karşılıklarını deneyimlemesi sebebiyle bu tür evliliklerin kendi çocukları tarafından tecrübe edilmemesi için eğitim odaklı modern bir ebeveyn yaklaşımı söz konusu iken diğer taraftan kadınların ev içi alanla özdeşleştirildiği türden gelenekselci bir ebeveyn yaklaşımı da söz konusu olmaktadır. Diğer taraftan erken evlilikleri onaylamayan katılımcılarımız ataerkil yapının belirleyiciliği altında çocuklarının erken evliliklerine gönülsüz rıza göstermişlerdir.

Bu çalışmanın bulgularına göre erken evlilik deneyimi olan kadınlar, erken evliliğe ilişkin geleneksel yaklaşım tarzını terk etmişlerdir. Erken evlilik deneyimi olan kadınların bu deneyimlerinin kültürel miras yoluyla kendilerine aktarıldığı ancak kendi çocuklarına yönelik aktarımlarının ise modern nitelikler taşıdığı söylenebilir. Erken evlilikler konusundaki geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini kız çocuklarına aktarmama konusunda modern yaşam yaklaşım savunulsa da diğer toplumsal rollerin aktarımlarının (ev içi işler, özgür hareket edememe, bağımsız karar verememe vb.) sürdürüldüğü tespit edilmiştir. Katılımcılarda erken evliliklerin dönüşümsel bir sürece evrildiğine dair çeşitli emareler söz konusu olsa da döngüsellik niteliğine dair bazı bulgular da tespit edilmiştir. Erken evliliği onaylamamasına rağmen erken evliliği deneyimleyen kız çocuk sahibi katılımcılarda (ataerkilliğin katı formunun devamlılığının bir sonucu olarak) bu tür evliliklerin devam ettiği görülmüştür. Toplumsal cinsiyet rollerinde kadınlar modern yaklaşımın savunucuları olsalar da içinde bulundukları geleneksel yapının kültürel formları ve sosyal inşa ürünlerinin bir sonucu olarak kız çocukları bu tür geçmiş dönem uygulamalarıyla hâlâ karşı karşıya kalmaktadır. Bu çalışmadaki bir diğer çarpıcı bulgu ise bir katılımcının (K-7): “Oğullarım da kızlarım da yardım eder. Oğullarım kız gibidirler, her işime yardımcı olurlar.” ifadesinde saklıdır esasında ve bu ifade iki şekilde yoruma açıktır. Birincisi toplumsal cinsiyet rollerinin değişime uğradığının bir göstergesi olarak, zira erkek çocuğunun da ev işi yapabileceği fikri söz konusudur. İkincisi ise “kız gibidir” ifadesiyle geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin örtülü olarak sürdürülmeye devam ettiğidir.

Bu çalışmada erken evlilik deneyimi olan kadınların toplumsal cinsiyet rollerinin aktarımında çağdaş eğitim sisteminin öneminin bilindiği, toplumsal cinsiyet eşitliğinin öncelikli kılındığı, kız çocuklarının eğitimde, istihdamda ve sosyal yaşamın diğer alanlarında da var olması gerektiği öğretisiyle hareket eden; kız çocuklarının okullaşma oranlarının arttığı, eğitim hayatına ve ekonomik alana katılmalarının mümkün kılındığı gibi kamusal reformların yaygınlaştığı modern dönüşümlerle birlikte geleneksel yaklaşım tarzının terkedildiği ve tüm bunların cinsiyet ayrımı yapmaksızın, kadına yüklenen geleneksel roller yerine modern ebeveynlik pratiklerinin içselleştirildiği ve sonraki kuşaklara bu öğretilerin aşılandığı tespit edilmiştir.

Erken evliliklerin önlenmesine yönelik çeşitli uygulamalar söz konusu olsa da bu konuda yapılması gereken somut adımlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Çocuklara yönelik proaktif koruyucu önleyici hizmetlerin artırılması gerekmektedir. Zorla ve erken evlendirilen kız çocuklarının koruma altına alınması ya da erken evlilikler konusunda toplumsal farkındalık eğitimleri, toplumsal bilinçlendirme çalışmaları önemlidir ancak çocukları bu tür evliliklerle karşı karşıya bırakmayacak türde caydırıcılığı yüksek hukuki yaptırımlar ve onların sosyo-ekonomik güçlenmelerini olanaklı kılacak pratik politikalar gereklidir.
2. Kamu politikalarında sıklıkla toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine teoride söylem sıklığı ve pratikte de çeşitli faaliyetler söz konusu olsa da toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda daha fazla somut adımlar atılması gerekmektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik atılacak işlevsel adımlarla kız çocuklarının ve kadınların görünmezliklerini azaltıcı uygulamalar erken evlilikler gibi sosyal sorunların önlenmesine de katkı sağlayacaktır.

3. Doğu bölgelerinde kadının istihdamı konusunda yaşanan sorunlar bugün de devam etmektedir. Kadın yoksulluğuna yönelik çözümler hâlâ yeterli düzeyde değildir. Bu bölgelerde kadınların iş yaşamına katılımlarının artırılması, ekonomik güçlenmelerinin sağlanması sosyal sorunların aşılabilmesinde kilit bir konumdur.
4. Erken evliliklerin hiç gerçekleşmemesi için kamu kuruluşlarının ve politika yapıcılarının bu tür evlilikler konusunda “erkek” odaklı sosyal politika çalışmalarının sayısını arttırmaları gerekmektedir. Zira erken evliliklerde baskın ve katı ataerkil kültürün oldukça belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca erken evlilikler bir yönüyle “eril tahakkümün” cisimleşmiş alt bileşenlerinden biri haline dönüşmüştür.
5. Kültürel ve ataerkil yapının modern nitelikler taşıması erken evlilikler için önleyici olabilir, bu tür yapıların dönüşümleri için de özellikle kadınların ekonomik güçlenmelerini, akademik eğitimlerini tamamlamalarını ve çalışma yaşamında yer almalarını sağlayacak kamu politikalarının artırılması gerekmektedir. Kadının ekonomik “bağımlılığı” onu aile içinde ikincil konuma itmekte ve karar mekanizmalarında görünmez kılmaktadır. Kadınların bağımsızlıklarını arttırıcı somut politikalar bu konuda işlevsel olacaktır.

Erken evlilik deneyimi olan kadınların çoğu kendi iradeleri dışında ataerkil kültürün ve geleneksel aile yapısının karar vericileri tarafından gönülsüzce çocuk yaşta evlilik kurumunun bir üyesi olmuş, bu deneyimin beraberinde getirdiği psikolojik ve sosyal zorlukları ise tek başına üstlenmek zorunda kalmışlardır. Sonuç olarak erken evlilik deneyimi olan kadınların tümü kendi kız çocuklarının erken yaşta evlilik yapmalarına karşı çıkarken mevcut kültürel yapı ve ataerkil düzen bu tür evliliklerin devamlılığına neden olmuştur.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

08.05.2024 tarihli 58 Sayılı toplantı tarihli, Kafkas Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından ilgili çalışmanın etik kurul raporu alınmıştır.

ARAŞTIRMACININ KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Anık, M., ve Barlı, R. (2017). Türkiye’de çocuk gelinler sorunu: Balıkesir örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 1827-1841.
- Arslan, H. (2021) Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklere İlişkin Mücadele Programı, Erişim Adresi <https://ceidizler.ceid.org.tr/dosya/ceze-raporpdf.pdf>
- Bingöl, E. ve Paslı, F. (2024). Çocuk yaşta evliliklerin yazılı basında yer alış şeklinin incelenmesi. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 5 (1), 66-83. 10.61861/spshcd.1389733
- Boran, P., Gökçay, G., Devocioğlu, E., ve Eren, T. (2013). Çocuk gelinler, *Marmara Medical Journal*, 26(2), 58-62.
- Burcu, E., Yıldırım, F., Sırma, Ç. S. ve Sanıyaman, S. (2015). Çiçeklerin kaderi: Türkiye’de kadınların erken evliliği üzerine nitel bir araştırma. *Bilig*, (73), 63-98.
- Bütün, Y. (2018). Sosyokültürel ve ekonomik faktörler çerçevesinde erken evlilikler: Bingöl ili örneği, Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cenk, K. K. (2019). Yarım kalan çocukluk: Kilis örneğinde çocuk gelinler, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Creswell, J. (2017b). Araştırma Deseni & Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları, Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Çakır, H. (2013). Sosyo-kültürel ve ekonomik faktörler çerçevesinde erken evlilikler: Ankara Pursaklar örneği, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelebi, M., & Piyal, B. (2022). Çocuk yaşta erken ve zorla yapılan evlilikler. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 16(3), 632-638.
- Çetin, M. (2020). Toplumsal Bir Gerçeklik Olarak Çocuk Gelin Kavramı, *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, (5), 107-122.
- Demir, Y., Özel, C., Sütçü, S. (2022). Erken yaşta evliliklerin bireysel ve toplumsal sonuçları. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 49-62.
- Diyaplıoğlu, M., Yıldırım, F., Purutçuoğlu, E. (2017). Kız Çocuklarının Erken Evliliklerini Önlemede Erkeklerin Rolü, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(38), 95-114.
- Doğan Göksel, P. (2018). Çocuk gelinlerin erken evlilik süreçleri ve erken evliliklerin önlenmesine ilişkin görüş ve düşüncelerin incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Ecevit, Y. (2021). Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Temel Kavramları Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II . Ankara: CEİD Yayınları
- Erdoğan, T. (2008). Nancy Chodorow’un Düşüncesinde Toplumsal Cinsiyet Organizasyonunun Merkezi Unsuru Olarak Annelik. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(14), 73-82.

- Ergöçmen AB, Keskin F, Kaptanoğlu İ. (2020) Türkiye’de Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler, 1993-2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Veri Analizi, Nüans Kitapevi.
- Kara, B. (2015). Değişen Aile Dinamikleri Açısından Erken Yaşta Evlilikler Sorunu ve Toplumsal Önemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 59-72.
- Kaynak-Malatyalı, M. (2014). Türkiye’de ‘çocuk gelin’sorunu. *Nesne-Psikoloji Dergisi*, 2(03), 27-38.
- Kıran, E. (2017). Toplumsal Cinsiyet Rollerinde Bağlamında Türkiye’de çocuk gelinler. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, (ICOME 2017 ÖZEL SAYISI), 1-8.
- Orçan, M., & Kar, M. (2008). Türkiye’de erken yaşta yapılan evlilikler ve risk algısı: Bismil örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(14), 97-112.
- Özcebe, H., & Biçer, B. K. (2013). Önemli bir kız çocuk ve kadın sorunu: Çocuk evlilikler. *Türk Pediatri Arşivi*, 48(2), 86-93.
- Özmen, V. A. (2022) Erken Evlilik Yapmış Kadınların Evlilik Deneyimleri ve Erken Evliliklerin Önlenmesine İlişkin Düşünceleri: Şırnak İli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Scott, Joan W. (2010). Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi. çev. Derya Demirel-Fahriye Dinçer. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar* 12, s. 112-138.
- Sezer, S., Durdu, Z., Şahin, İ., Arslan, S., Korkmaz, H., Üçdağ, Ö. (2024). Erken Yaşta Evlilik Deneyimi Olan Kadınlar: Muğla Örneği, *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 1-35.
- Subaşı Kırıkçı, E. (2018) Güneydoğu Anadolu Bölgesinde kız çocuklarının erken yaşta evlilikleri ve din algısı: Şanlıurfa örneği, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahutoğlu Üregen, D. (2021). Sosyo-Kültürel Bir Problem Olarak Erken Evlilikler: Hatay/Samandağ Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şimşek, E. (2019). Sosyo-kültürel açıdan çocuk gelinler ve sesin mahremiyeti:(Doğubayazıt örneği), Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tuğrul, Y. G. (2018). Erken yaşta evlendirilen kadınların evlilik süreçleri, deneyimleri ve sonraki yaşamları üzerine nitel bir çalışma. *Sosyoloji Notları*, 2(1), 2-38.
- TÜİK (2024) Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2024, Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Boşanma-İstatistikleri>
- UNICEF (2018) Child Marriage: Latest trends and future prospects, Erişim Adresi: <https://data.unicef.org/wp-content/uploads/2018/06/Child-Marriage-data-brief.pdf>
- UN Women ve TÜİK (2024) Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve UN Women Türkiye ortak yayınıdır. Türkiye’de İstatistiklerle Kadın: 2024, Erişim Adresi: https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/istatistiklerle_kad%C4%B1n2024.pdf
- Uysal, M. T., Eren, G. T., & Şimşek, E. (2019). Sosyo-kültürel özellikler bağlamında erken evlilikler: Ağrı örneği. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 9(1), 349-375.

- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları,9. Baskı.
- Yılmaz, D.V., & Emül, A.Ç., (2024). Evrensel Bir Kadın Sorunu Erken Yaş Evlilikler, *The Journal of Social Sciences*, (46), 83-95.
- Yıldız, D., & Poyraz, T. (2020). Sosyo-demografik ve sosyo-kültürel bağlamda erken evlilikler: Çocuk gelinler ve çocuk damatlar. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (32), 159-186.
- Yiğit, T. (2015). Feminist sosyal hizmet yaklaşımı bağlamında ataerkil ideoloji ve erken evlilikler, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Yorgun, E. (2019). Erken Evlilikler ve Çocuk Yetiştirmede Karşılaşılan Problemler: Ardahan İli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.